

м. Острог

Державні володіння на території Волині контролювалися представниками великого князя литовського, а згодом короля, якими були старости та ключники. Сам склад таких володінь не був стабільним і постійно змінювався, в результаті чого вони протягом першої половини XVI ст. в більшості випадків помітно зменшилися. На XV – поч. XVI ст. великокнязівські замки володіли досить значною кількістю маєтностей, отримуючи з них значні прибутки, але простежити в усій повноті їх склад в найбільшому обсязі навряд чи можливо за станом джерельної бази. Незначними розмірами вже на середину XVI ст. відрізнялися староства Володимирське та Луцьке, що було пов'язано зі значними роздачами з їх складу маєтностей на користь шляхти, перш за все, – представникам волинських князівських родин. В іншій ситуації опинилися інші два державні маєткові комплекси Волині – Ковельське та Кременецьке староства, які продовжували залишатися значними маєтковими комплексами. Дану обставину можна пояснити тим, що на час широкої роздачі волинських державних маєтностей Жигимонтом I вони знаходилися у володінні його дружини, Бони Сфорца, і таким операціям не підлягали.

Луцькому старості (попередньо – наміснику), досить важливій посадовій особі в межах Волинської землі, первісно підпорядковувалася значна кількість маєтків, а саме староство на початку XVI ст. було достатньо забезпечене маєтностями. Окрім того, зважаючи на важливість укріплень державних замків для стану обороноздатності регіону (що відзначали державні ревізори та люстратори), на землевласників покладалася завдання з утримання їх в належному стані, що було ще одним з можливих важелів впливу старостинського уряду на місцевий шляхетський загаль.

Сукупність джерел описово-статистичного характеру з історії маєткового комплексу Луцького староства (та ключа) представле-

на документами достатньо одноманітними в сенсі їх походження та особливостей фіксації інформації. Всі вони є матеріалами державного «обстеження». Хоча вони й створювалися з відмінними завданнями, увага зверталася, перш за все, на сільську складову ключа. Це може бути пояснено тією обставиною, що міська громада Луцька, маючи право на самоврядування, була тим самим захищена від ретельного втручання в її фінансові справи, окрім фіскальних. На характер джерел, які стосуються Луцька та Луцького староства, наклали відбиток і політичні обставини. Так, до Люблінської унії в джерелах ще можна знайти свідчення про населення (а отже, прямо чи опосередковано, і про прибутковість) Луцька, то в подальшому вони присутні тільки в загальних реєстрах сплати державних податків. Найранішими джерелами, з яких можна одержати певні свідчення про склад Луцького ключа, є ревізії замків 1545 та 1552 рр. Саме на них в першу чергу й опиралися дослідники. При розгляді різних проблем соціально-економічної історії інші джерела такого характеру використовуються епізодично, для ілюстрації рис, властивих загалом регіону. Описами староства, окрім згаданих ревізій замків є подавчі інвентарі та люстрації, а також податкові документи.

Ревізії замків містять свідчення про власне луцький замок, а також про повинності замкових сіл. Для досліджуваного часу ревізій більше не проводилося, оскільки вони були замінені на загальні для всієї Речі Посполитої перевірки стану державних маєтностей, т. зв. люстрації. Стан збереження джерел описово-статистичного характеру нерівномірний. Так, подавчі (ув'язчі) документи збереглися лише для кількох випадків передачі Луцького староства новому урядовцю, хоча ця процедура протягом XVI – першої половини XVII ст. відбувалася більше десяти разів. До того ж, складовою частиною маєтностей староства були маєтки ключника, при введенні у володіння якого також повинні були складатися відповідні документи. Подавчі інвентарі Луцького староства за 1576, 1598, 1600 та 1618 рр. були свого часу опубліковані¹. Вони відображали підконтрольність частини міського населення старості, на якого платилися податки. Так, інвентар 1576 р. зафіксував сплacenня «чопового прибутку старости», медової та пивної капщизни, а

також платіж за наймання будинку, а інвентар 1618 р. згадує старостинські прибутки від ремісників та капщизни². Але практика створення подавчих інвентарів (реєстрів) була давнішою. Так ревізія 1545 р. згадує створення такого документу при передачі луцького ключництва, городництва та мостівництва П. Загоровському³.

Для Волині своєрідним попередником інституту люстрування державних маєтностей були ревізії. Найдавніші з них збереглися для кінця XV ст.; це – «люстрація» Кременця. Але найбільш повними були започатковані у 1545 та 1552 рр. ревізії, які мали завдання набагато ширші, ніж власне перевірка стану державних замків, хоча б в силу ще більш-менш тісної підпорядкованості зем'янства місцевим посадовцям, в тому числі й старостам. Започатковані в Польщі у 1564 р. періодичні люстрації державних маєтностей щодо Волинського воєводства були впроваджені тільки в XVII ст. Люструвалося воно у 1616 та 1628 рр.⁴ Податкові документи в переважній більшості давно відомі дослідникам і широко використовуються при вивченні широкого кола проблем, але свідчення про маєтності староств в них відсутні. Очевидно, для них у Скарбі існувала інша система звітності. Одночасно, можливо, як екстраординарні платежі, впроваджувалися податки на державні та духовні маєтності⁵. В цьому випадку платежі збирав представник Скарбу, а не призначений сеймом поборця (наприклад, у 1570 р. – служебник підскарбія М. Ланчицький)⁶. Свідчень про Луцьк цей документ не містить, але відображає розташовані біля міста належні замкові села Гнідава, Голешів (Голишів), кончин (Кульчин), Своз (Звози). Загальні характеристики маєтків Луцького замку містяться в реєстрах набору на військову службу, з яких відомий один від 1579 р.⁷, пов'язаний з активізацією підготовки до війни з Росією та скарбовими заходами в зв'язку з цим.

Ревізія 1545 р. описує всі села, які належали та контролювалися через відбування повинностей на замок Луцькому староству та фіксує села, які було роздано в приватні руки. Загальний стан володінь, а відповідно і стан впорядкування замку, відображали свідчення старости про те, що він не має з чого створювати запаси («наспижованья»: збіжжя, крупа, борошно, м'ясо, прісний мед), оскільки йому самому таких надходжень не вистачає⁸. Пояснюєть-

кі¹⁸. Як бояри відзначені і мешканці (можливо – державці) села Головин (?; «бояри голевенські»)¹⁹.

Окрім того, уряд мав можливість контролювати деякі з переданих у приватні руки маєтностей за допомогою накладених на них повинностей по відношенню до замку. Дана обставина, очевидно, є проявом колишньої належності того чи іншого маєтку уряду луцького намісника, як і обов'язків землевласників щодо утримання столичного міста землі, колишнього князівства (таким, поза сумнівом, є ремонт мостів мельниками сіл, розташованих в радіусі двох – трьох миль від Луцька²⁰). В переліку повинностей на утримання Луцького замку згадуються села Мельницької волості Козлиничі, Брюховичі та Головби, до яких відсутнє додавання їх шляхетської приналежності, а також Торговицька та Жуковська волості, на час укладання ревізії передані кн. Корецьким та Чортаторийським²¹. Тісний зв'язок двох останніх з замком видно з обов'язку виставляти з числа їх підданих замкових кликунів²². Поряд із згаданими селами Мельницької волості (грошові надходження з якої йшли на найм сторожі) така ж повинність – заготівля та підвіз дерева для замкових потреб – покладалася на тепер уже людей «князівських та панських» з сіл Дроздні, Радошин, Битно, Велицьк та маєтків інших зем'ян цієї волості.

Під Луцьком знаходилися належні до ключа та міста угіддя, які також захопила в свої руки шляхта. Так, «господарськими і міськими» названо землі захоплені до Лєвоновського фільварку при луцькому передмісті, наданого великими князями Олександром кн. С.Ю. Гольшанському (після нього держали кн. К.І. та І.К. Острозькі) та Жигимонтом І Дахну Васильовичу²³. Те саме сталося і з розташованим над Стиром і належачим ключу дворцем (вівчарня), наданим великим князем Олександром О. Загоровському, нащадки якого сам двір перенесли, захопивши при цьому значну кількість землі (вівчарні належав один плуг землі, а Загоровські збільшили її до 80 плугів орної землі та 500 возів сіножатеї)²⁴. Кн. М. Четвертинський розширював свій двір біля яровицького передмістя за рахунок міських земель, розкопуючи при цьому єврейський цвинтар. Якщо ці землі перебували в руках міщан старостинського присуду (єврейського населення це стосується повністю), то це не могло не

підривати прибутковість староства, як і перекупівля та перепродаж у Луцьку товарів підданими кн. Четвертинського, який для цього навіть визначив торгові дні напередодні луцьких²⁵. Правда, подібні дії застосували і представники влади, коли, наприклад, ключник, зі слів підданих, невідомо де дів призначене для утримання замку дерево, яке вони, відбуваючи повинність, звозили протягом восьми років²⁶.

Таким чином, на середину XVI ст. володіння Луцького староства можна вважати клькарівневими. Перш за все, це ті маєтки, які безпосередньо належали урядовцям (свого роду, «рангові володіння») та ті, що контролювалися ними через виконання певних робіт на замок. По-друге, маєтності склалися з двох частин, кожна з яких забезпечувала утримання та виконання функцій старостою та ключником. Маєтки старостинські переважали власне ключ. Але з передачею значної частини перших у приватні руки (головним чином, це стосується Чернечгородської волості – кн. Сангушкам) луцький староста залишився практично без забезпечення маєтностями. Певними надходженнями староста міг розпоряджатися з дозволу великого князя та Скарбу; це були грошові та натуральні податки та платежі, які одержувалися від функціонування міста.

Ув'язчі (подавчі) інвентарі 1576-1618 рр. фіксують вже установлені маєтності староства. Правда, реєстр вибирання спеціально ухваленого у 1570 р. побору з державних та духовних маєтків відносить до старостинських тільки Голешів, що й окремо відзначає: «*iest sama tylko do starostwa*». При цьому, частина цього маєтку перебувала в держанні Михайла Коритенського²⁷. До державних віднесено також Гнідаву, з якої сплатив податок луцький війський І. Чаплич-Шпанівський, Галичани, Зборошів, Скриголови, Забороль, Верба та Рядовичі (сплатив Єло-Малинський)²⁸. Всі подавчі інвентарі згадують як старостинські такі маєтки, як Голешів, Красне, а реєстри з 1598 р. – ще Черничі та луки²⁹. З Радомишля і надалі відбували сторожову повинність, але надання цього села як ленна Адаму Прусиновському (в тексті реєстру вказано белзького воєводу, яким був Р. Ліщинський; очевидно мало б бути не «пан белзький воєвода», а «пан белзький», для якого така данина мала місце в 1606 р.³⁰) мало наслідком відмову від її виконання³¹. На час Люблінської унії так само суттєво зменшилися і розміри

ключа. У 1570 р. луцький ключник сплатив згаданий вище побор з сіл Колчин та Своз³². Реєстр вибранців 1579 р. подає загальний перелік маєтків, не розрізняючи староство та ключ. Належачими до Луцького староства він називає Красне, Голешів, Колчин, Своз, Підгайці та Гнідаву³³. Два останні маєтки мав у держанні І. Чаплич-Шпанівський: перший (частину) вічністю, другий – в заставі, але з нього було взято вибранця³⁴.

Найбільш вірогідними з описово-статистичних джерел державного (Скарбового) походження та призначення вважають люстрації. Їх недоліком, як і більшості такого роду документів, є віднесеність до попередніх результатів. Відтак, найбільш інформативними є перші за часом люстраційні обстеження. У випадку Луцького староства основою проведення люстрацій були, очевидно, різноманітні звітні документи та подавчі інвентарі тощо. Люстраційні описи староства першої половини XVII ст. збереглися за чотири роки, але відобразили, скоріше за все, тільки дві такі урядові акції. Це – розпочата для волинських королівщин у 1616 р., а ухвалена сеймом у 1613 і 1616 рр. та 1628-1629 рр.³⁵ В переважній більшості вони є невеликими за обсягом документами. Винятком є неопублікована люстрація 1616 р. Опубліковано ж було тільки опис 1628 р.³⁶ Два витяги з тексту люстрації, створені в 1617 р., містять окреме описання сіл Колчин та Своз, а текст опису 1629 р. є, очевидно, фрагментом люстрації 1628 р. і стосується тільки прав та привілеїв Луцька³⁷. Текст люстрації 1616 р. вважається для Луцького староства хронологічно першим, оскільки люстрування, яке проводили одразу після утворення Речі Посполитої, у 1569 – 1570 рр., Волинського воєводства не торкнулося³⁸. Правда, в ньому кілька разів при фіксації прибутків від міста вказується якась «перша люстрація»³⁹. Можливо, якась акція проводилася, але могла стосуватися міста, оскільки при характеристиці сільських поселень таких вказівок немає. Але, скоріш за все, така згадка стосується не збереженого акту ілюстрування Луцького староства у 1613 р.

Описання Луцького староства 1616 р. починається з переліку привілеїв, наданих міській громаді (1497, 1552, 1558 та 1619 рр.), після чого перераховуються джерела та розміри прибутків староства. При цьому вказувалися також і втрати в прибутках. Сільська

округа в тексті люстрації майже повністю відсутня, оскільки «села до того староства жодного нема»⁴⁰. Але зазначаються мешканці с. Красне, які виконували повинності на користь замку. Далі наводиться короткий опис Луцького замку (див. додаток), після чого наводилися характеристики маєтностей луцького ключництва.

Особливістю люстрації 1616 р. є, як зазначалося, наявність описання замку. Як зазначається в її тексті, він розташований «na okopie między błoty u rzeką Ster». Замок «bardzo obronny s szczegły murowany», але за попередніх старост стан його утримання погіршився («spustoszał»)⁴¹.

На 1616 р. безпосередньо до складу староства входили села Красне, Колчин, Голешів та Своз⁴². Але вони були поділені на власне старостинські та ключницькі. До перших належало тільки одне село – Красне, яке жодного прибутку не приносило. В Красному мешкали бояри, повинністю яких було розвезення листів, та 16 загородників, на яких покладався обов'язок замкової сторожі (strasz ... do zamku)⁴³. На 1616 р. і до луцького ключництва належало тільки одне село. Таким чином, маєтків, які служили утриманню староости та ключника, тобто перетворилися у власне ключ практично не було. Правда нормою було поєднання посад луцького староости та ключника Люстрація вказує як належне до уряду луцького ключника тільки с. Кончин (Кульчин). Піддані, котрі проживали тут, на відміну від красненців відбували цілий ряд повинностей. Такими були чинш та панщинні роботи, до яких піддані залучалися не завжди, сплачуючи в такому випадку грошову компенсацію. Окремою повинністю були платежі від гончарського ремесла, «bo wszyscy gracie gobią». Більша частина прибутків від маєтку надходила від оренди корчми (80%)⁴⁴.

Ще два маєтки Луцького ключництва перебували у держання Д. Гулевича (с. Голешів) та М. Ольшамовського (с. Своз). В Голешові проживали тільки загородники, які не відбували жодної повинності, окрім утримання в порядку греблі, на якій знаходився млин. Відтак, всі прибутки з Голешова надходили виключно від оренди млина. В складі с. Своз було два дворища, з яких на одному було створено фільварок, а інше перебувало в користування восьми підданих. Надходження від сплати чиншу були незначними, а

майже повністю прибутковість маєтку спиралася на фільваркове виробництво. Незначні розміри фільварку мали наслідком невелику кількість культур, які в ньому висівалися. Це були жито, овес та гречка (татарка). Дані по урожаю було зведено в таблицю, де також було відзначено вартість зерна (а також сіна) та сумарні від нього прибутки⁴⁵.

В окрему рубрику люстрація 1616 р. виділяла прибутки, які надходили староству від міста. Вони складали досить значну суму – майже 751 зл. Її джерелами були капризна, яку сплачували від торгівлі спиртними напоями, по три копи литовських грошів з кожного «шинкового дому». Залежно від кількості останніх, розміри капщизни кожного року відрізнялися. На 1616 р. вона трохи перевищувала 346 зл. Таким чином, можна говорити про те, що шинкування горілки велося з більше як 100 міських будинків. Шинк замкової горілки мав обмежений характер і проводився тільки на Жидівській вулиці, даючи староству прибуток у 75 зл. Втратою для замку люстратори вважали ту обставину, що Луцьк не підлягав замковій юрисдикції і міщани не сплачували капщизни⁴⁶. Підконтрольність замковій адміністрації єврейської громади знайшло прояв не тільки у платежах з розташованих там шинків, але й у такому податку, сплачуваному іудейськими громадами (рабинською та караїмською), як толочизна. Вона вибиралася з будинків, розділених на дві категорії: які мали ворота та маючі тільки хвіртки. Плата з останніх була вдвічі меншою. Єврейських будинків, підконтрольних замковій адміністрації через сплату толочизни було 35 (25+10), а караїмських 20 (12+8)⁴⁷. Окрім того, євреї платили з орендованих у міщан крамних комор, яких було 19⁴⁸. Луцька міська громада складалася з кількох груп. Одним з рівнім поділу були національні громади, перш за все, єврейська. На неї не поширювалася дія норм магдебурзького права і підпорядковувалася вона представникам державної влади. В податковому відношенні на неї поширювалися відмінні норми оподаткування. Згідно подавчим інвентарям, старостам при їх введенні у посаду передавалися й «послушенство та повинності» рабинської та караїмської громад міста⁴⁹. Єврейське населення виділялося в окрему групу в усіх скарбових фіскальних документах.

Торгове від різних речей становило суму в 100 зл.⁵⁰ Зменшилися надходження порівняно з «першою люстрацією» і за користування перевозом через р. Стир, який забезпечували гнідавські піддані. Він становив 150 зл, але на час проведення люстрації 1616 р. вибирався Гаврилом Готським на доживотному праві⁵¹.

Існували податки на користь староства і від луцьких ремісників, точніше – від ремісничих цехів. Цей платіж був щорічним. Найменше сплачували цехи пивоварський та ковальський, відповідно 75 та 80 литовських грошів. Натомість цехи шевський та кравецький платили по 10 кіп литовських грошів.

Незначний прибуток надходив і від сіножаті. Люстратори оцінили його у суму в десять злотих.

Люстрація ж 1628 р. в цьому відношенні повторює свідчення про маєтності староства та ключництва. До староства вона відносить Красне, а до ключництва – Колчин, Голишів, Гнідаву та Своя⁵². У Гнідаві знаходився фільварок. Маєтки ключа було роздано у держання різним особам, в тому числі – старості Є. Харленському (с. Голишів)⁵³. На вісім красненських бояр було покладено достатньо значний чинш (по 10 злотих), що, можливо було пов'язано з невиконанням ними листової служби. Звільненням від сплати був проживаючий там же возний⁵⁴. Невеликі розміри староства та ключництва не могли не вплинути на стан укріплень та готовність до оборони; не сприяло цьому й постійне вилучення зі їх складу тих чи інших складових та зловживання урядовців. Зрештою, і краще забезпечені маєтностями державні замки Волині перебували в подібному стані.

Маєтковий стан Луцького староства проявлявся і в його прибутковості. За підрахунками люстраторів у 1628 р. в цьому відношенні воно поступалося всім іншим королівщинам Волині. Розміри прибутків були пов'язані з розмірами самих староств, але з одним винятком, який якраз стосувався Луцького староства. Враховуючи роздані в посесію маєтки найбільші доходи давало Ковельське староство (більше 10,5 тисяч злотих), помітно поступалося якому Кременецьке (трохи більше 7 тисяч злотих). Суттєво відставали від них Володимирське та Луцьке (відповідно майже 2370 та дещо більше 1798 тисяч злотих)⁵⁵. Перше мало на 1628 р. в своєму складі

всього три села, в яких знаходилося два фільварки, тоді як в другому фільварків було три (Колчин, Гнідава, Свюз). Прибутковість луцьких старостинських маєтків була набагато більшою порівняно з володимирськими. Поступалося доходами і саме місто Володимир. В структурі прибутків з Луцького староства переважали надходження від міщан, але стосувалося це державних податків в силу переважання міського населення над сільським, а також статей цих прибутків. Майже половину доходів від міста становила капщизна. Окрім цього, подавчі інвентарі називають належні старості надходження від мита та перевозу через Стир⁵⁶. Окрім чиншів та платежів сільських підданих, староство мало прибутки від фільваркового виробництва. На 1616 р. фільварок існував у с. Свюз, але був він невеликим і обіймав одне з двох сільських дворич, а на іншому мешкало вісім підданих⁵⁷. Відтак, основною повинністю селян була панщина (три дні в тиждень), а інші не були обтяжливими (так, підводу піддані відбували тільки до Луцька)⁵⁸. Фільварковий врожай, в структурі якого традиційно переважало жито, міг бути проданий за 85,5 злотих⁵⁹. Прибутки за 12 років, які відділяли цю люстрацію від наступної прибутки від цього села практично не змінилися і в сумі, разом з платежами від селян, складали 95 зл. 21 гр.⁶⁰ Більшою була прибутковість фільваркового Колчина та безфільваркового Голешова, які, як і Свюз, люстратори 1628 р. віднесли до ключництва⁶¹. Але, як зазначалося вище, в усіх випадках, основний прибуток волинських староств надходив від міст. В той же час, не всі міські доходи йшли на старосту та його урядників⁶².

Описово-статистичні документи, які стосуються Луцького староства не містять детальної інформації про саме місто, а належні до староства та ключництва сільські поселення відображені в них також недостатньо повно. Однією з причин цього можна вважати, що значна частина останніх регулярно передалася у тримання приватним особам, нехай навіть іноді й пов'язаними зі старостинським урядом. Переважна більшість таких документів є археографічно освоєною в різний час. Поданий в додатку фрагмент люстрації 1616 р. певною мірою їх доповнює і може служити для проведення подальших досліджень, присвячених Луцькому староству.

ДОДАТОК

[... перелік привілеїв до публікації не включено]

Dochody z miasta do zamku należące

Kapczyzna którą zdawna na zamek wybierają. Z każdego domu szynkowego po po trzy kopy litewskich, a wpisnego po gr 18 litt. Co nie każdego roku iednako czyni, bo czasem mniej, czasem więcej. Domow szynkowych wedle porachowania z rejestru uczyniło tego roku in summa zł 346/7/9. Z ktorey kapczyzny kop pięć litewskich dekretem trybunalskim eccle[siae] cathedralis canonius przysądzonych defalcowawszy – fac zł 333/22/9.

Szynk gorzałki zamkowej wedle pierwszej lustratyei zł 75.

Dawano iednak sprawę od p. starosty, ze tak wiele nie czyni dla tego, ze gorzałkę zamkową tylko na ulicy Żydowskiey szynkuia. I dla tego, ze miasto iurisditiey zamkowej nie podległo, gdzie rozne osoby sieła domow skupiwszy, rozne sobie iurisditie vsurpuia, nie tylko sie z mieyskichpowinnosci y podatkow wylamuią, co iest z wielgą szkodą y zgubą miasta, ale y z zamkowych dochodow, bo kapczyzny placic nie chcą y w szynku gorzałki przeszkodę czynia.

Targowe od wyselakich rzeczy wedle lustratyei pierwszej zł 100.

Z komor kramnych №19, ktore zydzi v mieszczan naymuią, placą z kazdey po gr 18 litewskich – fac zł 14/7/9.

Przewoz na Sterze rzece wedle lustratyei pierwszej – zł 150.

Dawano sprawę od p. starosty, ze tak wiele nie czyni dla tego, ze poddani kro(la) je(go) mczi ze wsi Hnidawy od czołnow, ktoremi wożą, do zamku placzeli, którą wies otrzymawszy dozywotnim prawem p. Awriło Hoyski, chorąży kiiowski, płat od tych czołnow bierze. Do tego, ze pramow slacheckich na tey ze rzece kilka, przez ktore diminutia tego prowentu.

Rzemiesnicy.

Cech piwowarski płaci czynszu na rok gr 75 litt – fac zł 3/3/4 ½.

Cech kowalski czynszu na rok ogółem gr 80 – zł 3.

Cech szewcy czynszu rocznego kop 10 litt – zł 25.

Cech krawiecki czynszu rocznego kop 10 litt – zł 25.

Tołoczynny z domow zydzowskich rabinowskich №25, ktorzy wrota mają, z każdego domu po gr 6 litt – zł 6/7/9.

Z domow №10, ktorzy tylko forty mają, z kazde(go) placą po gr 3

litt – zł 1/7/9.

Z domow karaimowskich №12, którzy wrota mają, płacą po gr 6
litt – zł 3.

Z domow №8, którzy tylko forty mają, po gr 3 – zł 1.

Sianożęc na wroczyssu [Glucu] nazwanym czyni plus minus – zł 10.

Summa dochodow starostwa Łuckiego – zł 750/28/4 ½.

Wsi do tego starostwa zadney nie masz oprócz woiski Krasne nazwaney. W ktorey tylko boiarowie, którzy zadnych podatkow do zamku nie daia, tylko z listy iezdzic powinni. A zosobna w tey ze wiosce zagrodnikow №16, na ogrodach siedzących, zadnych podatkow nie daia, strasz tylko do zamku odprawowac powinni.

Zamek Lucky

Zamek dziedziniac na okopie między błoty y rzeką Ster nazwaną natura loci barzo obronny, s czegły murowany, ya antessorow je(go) mci p. bractawskiego, starosty teraznieyszego, spustoszały. Błankowania zadnego na murze nie masz. Nakrycia na bramie, w ktorey mieszkanie bywało, y na basztach wyniosłych, ani na wszytkiej strukturze wysokiego murowania, gdzie powały wszytkie y sklepy do gruntu upadły. Mury iednak dobre y nienaruszone, w ktorych by zane pokoie y mieszkania bydz mogły y obrona dobra, gdyby te mury, brama, baszty y mieszkania restaurowane były.

Strzelby w zamku nie masz, która w pierszey lustrathey napisana, tylko działko iedno zelazne.

Przygodek przed zamkiem przestrony, w ktorym dworow slacheckich niemało. Cerkiew ruska wielga murowana. Gdzie sie tesz jezuici muria y koscioł założyli. Mury wkóło tego przygrodku dobre, do dziedzinka przytknione. Brama w przygrodku drzewniana.

Przes ktore spustoszenie zamku łuckiego, isz wielgą szkodę R(zecz)p(ospoli)ta ponosi y obywateli tamteci czasu trwog y niebezpieczenstwa od nieprzyiaciela krzyza świętego receptaculum swego nie mają. Desolatią tego zamku y o strzelbie in delatis podany. Aby R(zecz)p(ospoli)ta widząc wielgą szkodę y desolatię temu zamkowi y murow do konca spustoszec nie dopuszcila y restauratią obmysliła.

Procuratio al(i)as klucznictwo Luceorien(sis) in palatinatu
Wolhinia.

P. Woyciech Staniszewski, podstarosci łucki, pokazał consens krola je(go) mczi teraznieyszego de data w Warszawie d(ie) 13 marca 1615 na urząd klucznictwa łuckiego z siołem Kołczynem, do tego wrzędu należącym, za ustąpieniem z prawa swego dożywotniego przez wielmożnego p. Mikołaja Siemaszka na Hubkowie, kastellana braclawskiego, starosty y klucznika łuckiego, w actieh lubielskich trybunalskich sobie zeznanym.

Wies Kołczyn

Na ten wrząd klucznika łuckiego tylko wies iedna Kołczyn nazwana, w ktorey poddanych pociągłych №28. Płacą czynszu ogółem do roku na dwie racie y od rzemiesła garczarskiego, bo wszyscy garce robią, includuiąc w to y naiem z karczmy zł 140. a inszych podatkow zadnych nie powinni – zł 140.

Powinni tesz ząc dwie niedziele ozimine, tydzien iarzynę, kosic tydzien. A orac trzy dni na zimę, trzy dni na ugor. Jednak isz w tey wsi folwarku niemasz, szacuiemy tę robociznę: dni piesze kazdy po gr 1, bydłem – po gr 2. Co vczyni zł 33/18.

Gdyby jednak p. Dzierzawca poddanych do tey roboty pociągał y robic im gdzie kazał (na którą ich daley mile nie będzie przymuszał) powinien im bedzie ten podatek, za robotę położony, odpuscic.

Summa z klucznictwa Łuckiego zł 173/18.

Sielce Holeszow ze młynem w powiecie Łuckim.

P. Dimitr Adrianowic Hulewic pokazał consens krola je(go) mczi de data Warszawie in [conuent regni ...] a(nno) 1611 d(ie) 3 nouembris na sielce Holeszow w powiecie Łuckim leżące ze wszytkimi pozytkami, dochodami, z młynami y przynależnosciami tak, iako sie w swych gruntach y granicach ma zdawna za ustąpieniem z prawa dożywotnego od wielmożnego Mikołaja Siemaszka na Chubkowie, kastellana braclawskiego, starosty łuckiego, w xięgach grodzkich zamku łuckiego zeznanym.

W tym siele poddanych na zagrodach №8, ktorzy czynszu zadnego nie płacą. Powinnosc ich tylko groblą naprawiac u młyina y wody pilnowac. A pozytkow zadnych inszych z tey wioski niemasz, oprócz młyina, ktory nowo p. Hulewic pobudował. Z ktorego aręndy daią na rok po zł 260 – zł 260.

Do ktorego młyna miarki słodowe z miasta oddają wedle dawnego zwyczaju. Y terazniejszy posessor tych młynow iest w uzywaniu.

Summa zł 260.

Sioło Swoz in palatinatu Wolhinia districtu Lucen(sis).

P. Marcian Olszamowski pokazał consens krola je(go) mcz terazniejszego sobie y małżonce swey Elzbiecie Sulimowskiey na dozywotnie prawo sioła Swoz nazwanego w wojewodztwie Wołyńskim w powiecie Łuckim leżącego de data w Warszawie 14 marca 1615 dany za cessią z sprawa swego przez p. Adama Olszamowskiego, burgrabię łuckiego, przed xięgami trybunalskimi lubielskimi wojewodztwa Wołyńskiego sobie y małżonce swey zeznany.

W tey wiosce tylko dworzysc dwie. Jedno na folwark obrocono. Na drugim dworzyszczu podddanych osiadłych №8. Płaci kazdy czynszu po gr 15 litewskich – fac(it) zł 5.

Robic powinni po trzy dni w tydzien. Na podwody daley Łucka nie powinni y to za dzien. Strasz za dzien odprawowac powinni. Na cudzy grunt nie mają ich do robot pociągac zadnych i nie powinni.

Vskarżali sie poddani tey wsi, ze im bory, lasy – mianowicie las Retow nazwany- własny krolewski, gdzie sianizęci swe mieli y barci y bor przy tym po samy Prudnik błoto, do tego pola ich własne y kopaniny xiążę je(go) mcz Jerzy Zasławski, wojewodzie wołyński, odnymuie y do maiętnosci swey Sornickiey przywłaszcza. [Czogo oni] z przodkow swych w uzywaniu byli y na własnym gruncie krolewskim chałup dwie posadzieł, co Koziną nazwał. W ktorych lasach, borach y gruntach aby wymy y szkody R(zecz)p(ospoli)a y krol je(go) mcz nie miał przestrzegac panu dzierzawce [...].

Vrodzay zboza na dworzyszczu.

Kop

Crescentia	Trituro	Sem(inali- ?)o	Victus	Resta	Taxa
Zyta №130	48 ¾	9 ¾	2	37	per gr 45 – fac(it) 55/15
Owsa №40	20	4	2	14	per gr 36 – fac(it) 16/24
Tatarki №32	8	1 ½	½	6	p(er) gr 6 – fac(it) 8
Siana wozow 30			4	26	Per gr 6 – fac(it) 5/6

Summa dochodow tey wsi z za urodzay zł 90/15.

Центральний державний архів України в м. Київ. –
Ф.1 «Скарб коронний». – Оп. 1. – Од. зберігання 5. – Арк. 232
– 236 зв.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Кравченко В.М. Найдавніші інвентарі Луцького замку і староства (кінець XVI – початок XVII ст.)// Архіви України. – 1986. – №5. – С.20 – 26.
2. Там само. – С.20, 25.
3. Литовська метрика. Книга 561: Ревізії українських замків 1545 року. – К., 2005. – С.144.
4. Люстрації королівщин українських земель XVI-XVIIст.: Матеріали до реєстру рукописних та друкованих текстів. – К., 1999. – С. 227.
5. Archiwum Główne Akt Dawnych. – Archiwum Skarbu Koronnego. – Dział I. – №31. – К.160.
6. Там само.
7. Там само. – №62. – К.109.
8. Литовська метрика. Книга 561... – С.146.
9. Там само.
10. Там само.
11. Там само. – С.175 – 177.
12. Литовська метрика. Книга 561... – С.135, 136, 141, 142, 148, 150, 155.
13. Там само. – С. 155.
14. Центральний державний історичний архів України в м. Києві.- Ф.25. – Оп.1. – Од. збер. 8. – Арк. 347 – 349зв.
15. Muzeum Konstantego Swidzinskiego.- Warszawa, 1876. – Т.2. – S.208 – 210.
16. Архив Юго-западной России. – К., 1907. – Ч.VIII. – Т.4. – С. 427.
17. Центральний державний історичний архів...– Од. збер. 29. – Арк. 273-275.
18. Литовська метрика. Книга 561... – С.148.
19. Там само. – С.135; Атаманенко В. Маєтності Луцького староства у другій половині XVI – першій половині XVII ст.// Старий Луцьк. – Луцьк, 2009. – Вип. V. – С.79.
20. Там само. – С.133.
21. Там само.
22. Там само.
23. Там само. – С.173.
24. Там само.- С. 174.

25. Там само. – С.171 – 172.
26. Там само. – С.176; Атаманенко В. Маєтності Луцького староства... – С. 81.
27. Archiwum Główne Akt Dawnych... – K.160 – 160v.
28. Там само. – K.160, 163 – 163v.
29. Кравченко В.М. Найдавніші інвентарі Луцького замку... – С.20-26.
30. Руська (Волинська) Метрика: Регенти документів Коронної канцелярії для українських земель (Волинське, Київське, Брацлавське, Чернігівське воеводства) 1569 – 1673. – К., 2002. – С.538.
31. Там само. – С.25.
32. Archiwum Główne Akt Dawnych... – №31. – K.160v.
33. Там само. – №62. – K.109 – 109v.
34. Атаманенко В. Маєтності Луцького староства... – С. 81.
35. Люстрації королівщин українських земель... – С.29, 34 – 37.
36. Źródła dziejowe. – Warszawa, 1877. – T.V. – S.167-170.
37. Люстрації королівщин... – С.242-243.
38. Люстрації королівщин... – С. 242.
39. Центральний державний історичний архів... – Ф.1. – Оп.1. – Од. збер.
5. – Арк. 232 зв. – 233.
40. Там само. – Арк. 233 зв.
41. Там само. – Арк. 233 зв.
42. Там само. – Арк.235 – 236.
43. Там само. – Арк.. 233 зв.
44. Там само. – Арк.. 235.
45. Там само. – Арк.. 235 зв. – 236 зв.
46. Там само – Арк. 232зв.
47. Там само. – Арк. 233 – 233 зв.
48. Там само. – Арк. 233.
49. Кравченко В.М. Найдавніші інвентарі Луцького замку... – С.22, 23.
50. Там само.
51. Там само.
52. Źródła dziejowe... – T.V. – S.168 –170.
53. Там само. – S.169 –170.
54. Там само. – S.168.
55. Там само. – S.151 –184.
56. Кравченко В.М. Найдавніші інвентарі Луцького замку... – С.20, 22, 25.
57. Центральний державний історичний архів... – Ф.1... – Арк.236.
58. Там само.
59. Там само.
60. Źródła dziejowe... – T.V. – S.170.
61. Там само. – S. 169.
62. Атаманенко В. Маєтності Луцького староства... – С. 82 – 83.